

KARELČAPEK

SKORO MODLITBY

Sestavil a glosoval Martin C. Putna

BIBLION 2020

OBSAH

PROČ ČAPEK?	11
ČLOVĚK MODLÍCÍ SE	15
STVOŘENÍ	33
ŘÁD	49
ZÁZRAK	57
VÍRA	65
PRAVDA	75
BOHOVÉ	79
BŮH	85
JEŽÍŠ	101
BIBLE	115
CÍRKVE	125
SPOLEČENSTVÍ SVATÝCH	133
SVĚTCI A SVĚDCI	139
TVOŘENÍ	153
ČAPEK MODLÍCÍ SE	167
PROČ TU NENÍ STUDIE „ČAPEK A NÁBOŽENSTVÍ“	179
TAK ASPOŇ ČAPKOVSKÉ DUCHOVNÍ KALENDÁRIUM	185
GLOSA KE GLOSÁM	195

ALQUIST: Má Nána nějaké modlitby?

HELENA: Takhle tlusté.

ALQUIST: A jsou v nich modlitby pro různé pří-
padnosti života? Proti bouře? Proti nemoci?

HELENA: Proti pokušení, proti velké vodě –

ALQUIST: A proti pokroku ne?

HELENA: Myslím že ne.

ALQUIST: To je škoda.

HELENA: Vy byste se chtěl modlit?

ALQUIST: Já se modlím.

HELENA: Jak?

ALQUIST: Asi tak: „Panebože, děkuju ti, žes mne unavil. Bože, osviť Domina a všechny ty, kdo bloudí; znič jejich dílo a dopomoz lidem, aby se vrátili k starosti a práci; zadrž před zkázou pokolení lidské; nedopusť, aby vzali škody na duši a těle; zbav nás Robotů, a chraň paní Helenu, amen.“

HELENA: Alquiste, vy skutečně věříte?

ALQUIST: Nevím; nejsem si tím tak docela jist.

HELENA: A přece se modlíte?

ALQUIST: Ano. Je to lepší než přemýšlet.

HELENA: A to vám stačí?

ALQUIST: Pro pokoj duše... to může stačit.

HELENA: A kdybyste už viděl zkázu lidského po-
kolení –

ALQUIST: Já ji vidím.

HELENA: – pak vylezete na lešení a budete klást cihly či co?

ALQUIST: Pak budu klást cihly, modlit se a čekat na zázrak. Víc, paní Heleno, se dělat nedá.

(R.U.R.)

Stavitel Alquist je ve hře *R.U.R.* jediný z kapitánů robotického průmyslu, kdo se modlí – protože pochybuje o mravní a ano, i teologické správnosti výroby robotů. Pochybuje i o smyslu modlitby, ale přece se modlí. Stavitel Alquist je pak jediný, kdo přežije zkázu lidstva. Není řečeno, že přežil díky své schopnosti modlit se. Díky své schopnosti modlit se je však schopen porozumět onomu novému počátku, jenž přijde po zkáze.

Kdyby to bylo něco platno, padl by zahradník denně na kolena a modlil by se asi takto: „Panebože, udělej to nějak tak, aby každý den přšlo asi tak od půlnoci do tří ráno, ale víš, tak pomalu a teple, aby to mohlo vsáknout; ale aby přitom nepršelo na smolnicičku, tařici, devaterník, levanduli a ty ostatní, které jsou Ti v Tvé nekonečné moudrosti známy jako byliny suchomilné, – kdybys chtěl, napíšeš Ti je na list papíru; a slunce aby svítilo po celý den, ale ne všude (například ne na stolníky, aniž na hořec, bohyšku a rododendron) a ne tuze moc; aby bylo hodně rosy a málo větru, dost žížal, žádné mšice a slimáci, žádné padlí, a aby jednou za týden přšela zředěná močůvka a holubí trus, amen.“ Neboť vězte, že tak tomu bylo v zahradě ráje; jinak by to tam tak nerostlo, co vás nemá.

(ZAHRADNÍKŮV ROK)

Zahradník je člověk přirozeně náboženský, neboť ví, že bez pomoci nebes je všechno jeho snažení marné. *Zahradníkův rok* vyšel roku 1929, tedy dva roky před knihou německého katolického filosofa Theodora Haeckera *Virgil, Vater des Abendlandes* (Vergilius, otec Západu). Haecker vyčetl ze *Zpěvů rolnických* velmi podobnou tezi o práci s půdou, jež sama sebou vede ke zbožnosti a k modlitbě. Čapek si ovšem na rozdíl od velevážného Vergilia i neméně vážného Haeckera přidává své lehce shazující „kdyby to bylo co platno“...

Poslední verše Tomanovy bylo by tuším možno klásti za počátek nové dráhy. Myslím tu cyklus *Měsíců*, tematickou práci s průvodním motivem modlitby nebo průpovědi. Je až líbezně nalézt na konci *Básní* tento tón, řekl bych tón rezignující výlučnosti. Básník opouští svou uzavřenost, vyhlíží ze sebe a nalézá člověka. Rod opuštěných bloudí po zavátých silnicích, pro ně nesvítí hvězda. „Hospodu teplou večer jim dej, Pane, a plnou mísu a slovo dobrých lidí.“ Tak modlí se básník, který na počátku své melancholické pouti žádal tvrdě: „Živote, bože, ulituj! Dej sílu kopnout v soucit lidu!“ Podzim, jenž mladému „do uší křičel vysměvačně: Quijote, amen!“, zpívá mu dnes „Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím“ a učí ho říci „sladko jest žíti“. Mladý muž cítil, že „modlit se stejně marno je, jak bylo v dětský čas“. Dnes však uslyšel anděla božího, jenž žehná a sílí mdlé: „Buď statečný a věř. Před osudem a před věčností je víra a statečnost nejvyšší ctností. Všem, kdo pevně věří, vždycky se v dále spasné jitro šerí.“ Tak otevírá se na konci *Básní* *vita nuova*.

(BÁSNĚ KARLA TOMANA)

Vedle zahradníka je to pak umělec, kdo je svou prací obzvláště disponován k modlitbě. Čapek jakožto recenzent si všímá modlitebních intonací v dílech českých básníků deklarovaně katolických – Demla, Durycha či Reynka. Zde však ocenil modlitební obrat v díle dávného anarchisty Karla Tomana, autora stejně „nekonfesního“ jako on sám.

I bohové mají své sezony. V létě může být člověk panteistou, může se považovat za kus přírody; ale na podzim se může člověk považovat jenom za člověka. I když si neznaménáme čelo křížkem, vracíme se pomalu všichni k zrození člověka. Každý domácí oheň hoří na počest domácích bohů. Láska k domovu je stejný obřad jako uctívání nějakého hvězdného božstva.

(ZAHRADNÍKŮV ROK)

Naopak pro zbožnost „přírodní“ a „pohanskou“ jeví Čapek jisté pochopení – a to tím větší, čím jsou její „bohové“ vzdálenější od věrouk a institucí; viz Slovenskem inspirovaný článek o božském aspektu ohně *U vatry* nebo pasáž z povídky *Čekárna* v knize *Boží muka*: „Myslel jste někdy na pohanské bohy? (...) Nikdo jich nečekal, a znenadání je uviděl. Někde ve vodě nebo v křoví či v plameni. Proto byli tak krásní.“ Tuto zbožnost ostatně v Čapkově vidění sdílejí komunity nejen lidské, nýbrž i zvířátkovské – viz citovanou *Pohádku psí* nebo pasáž o římských kočkách v *Italských listech*: „Šel jsem se na ně podívat ještě za překrásné měsíční noci; seděly zády k sobě a vřeštěly; byl to zřejmě nějaký náboženský obřad. I opřel jsem se o zábradlí, sepnul ruce a vzpomínal na domov. I kočky mají svého boha, jemuž zpívají za měsíční noci.“

Snad se nějaké božstvo ubírá svou cestou; jde bez inkoherece a postupně; snad jeho cesta je jakési vůdcovství, kterého se máme chopit. Bylo by nám možno krok za krokem jít ve stopách božstva. Snad by to byla cesta spásy. To všechno je možné – – A je to strašné, mít docela určitě jeden krok této cesty před sebou a nemoci ji dále sledovat.

(BOŽÍ MUKA, ŠLÉPĚJ)

„Už jenom nějaký bůh nás může zachránit.“ (Martin Heidegger)

„Chvílemi,“ pokračoval chorý, „viděl jsem tak podivné zčeření na vodě, že nelze pochopit, odkud přichází. Někdy se zlomí vlna a zaleskne se krásněji než jiné; a jsou i úkazy na nebi – Stává se to velice zřídka. A tu si myslím: proč by to nemohl být Bůh? Snad je právě tím nejprchavějším na světě; snad i jeho skutečnost je náhlé zlomení vlny a záblesk; nepochopitelně, výjimečně se vyskytne, a zajde – Často jsem o tom přemýšlel; ale hleďte, mám tak malý obzor, po léta jsem nedošel dále než sem.

(BOŽÍ MUKA, ELEGIE – ŠLÉPĚJ II)

Cesta Čapkovým duchovním světem došla na vrchol: Od člověka modlícího přes kontemplaci stvoření a vnímání řádu, přes touhu po víře a pravdě a přes bohy tohoto světa k Bohu skutečnému. V jinošských textech, psaných společně s bratrem Josefem, tedy v *Krakonošově zahradě* a *Zářivých hlubinách*, Čapek občas bere slovo „b/Bůh“ nadarmo, občas si s ním zažongluje – tak, jako ho nadarmo berou a jako si s ním žonglovávají básníci modernističtí a avantgardní, i tehdejší čapkovský vzor Apollinaire. Ve výpovědích o stupeň zralějších, již od první samostatné knihy *Boží muka*, začíná být Karel Čapek daleko opatrnější. Žádné sebejisté žonglérství. Ale také žádné jistoty; jen tušení a záblesky. Čapkův Bůh je Bůh skrytý, „Deus absconditus“. Tak to praví Izaiáš: „Vskutku, ty jsi Bůh, který skrývá se, Bůh Izraele, Spasitel!“ (Izaiáš 45:15). Tak to opakují a rozvíjejí i mystikové z obou stran konfesní bariéry – i Martin Luther, i Blaise Pascal.

Poledne na boudě v Medvědí díle. Inženýr Rudolf Marek sedí schoulen na verandě, dívá se do novin a zase je skládá, aby se rozhlédl po širém pásu Krkonoš. Je klidno, velké a křišťálové klidno na horách, a zhroutený muž se narovná, aby zhluboka vydechl.

A tuhle jde zdola človíček a míří k boudě. „Jak je tu čistý vzduch,“ myslí si Marek na verandě. „Tady, chválabohu, je Absolutno ještě latentní, je zakleto ve všem, je ukryto v těch horách a lesích, v té spanilé travičce a modrém nebi; tady neběhá po světě, nestraší a nedělá kouzla, jenom tkví ve všem hmotném, Bůh hluboce a tiše přítomný, ani nedýchá, jen mlčí a po očku se dívá...“ Tu se sešel Marek ruce v němé modlitbě díků. „Jak, Bože, jak je tu čistý vzduch!“

(TOVÁRNA NA ABSOLUTNO)

Bůh skrytý – a Bůh zpravidla mlčí. To bohové tohoto světa pořád něco vyřvávají. I modlitba k němu pak může být němá – modlitba beze slov, modlitba gestem.

„Ano. On je nekonečný. V tom je ta svízele. Víte, každý si na Něm odměří svých pár metrů, a myslí si, že to je celý Bůh. Přisvojí si Ho takovou malou třásničku nebo odřezek, a myslí, že Ho má celého. Eh?“

„Aha,“ řekl kapitán. „A má vztek na ty, kteří mají jiný kousek.“

„Právě. Aby sebe sama přesvědčil, že Ho má celého, musí zabít ty ostatní. Víte, právě proto, že mu tak strašně na tom záleží, aby měl celého Boha a celou pravdu. Proto nemůže strpět, aby měl jiný jiného Boha a jinou pravdu. Kdyby to připustil, musel by přiznat, že má jen pár mízných metrů nebo galonů nebo žoků boží pravdy.“

(TOVÁRNA NA ABSOLUTNO)

To lidé mluví a vyřvávají a chtějí definovat. On přesahuje všechny definice, všechny brány a všechny rozměry, jak to on sám praví Jobovi: „Pronikls tam, kde moře pramení, prošel ses po dně propasti? Odhalily se ti brány smrti? Spatřil jsi brány temnoty? Pochopil zemské rozměry? Jen pověz, když všemu rozumíš!“ (Job 38:16–18).

Když jsem byl, kluk nepozorná, zasvěcován od pana katechety Breta do vyšších tajemství víry, jako je Božská Trojice, nebylo mi nijak divné, že jsou tři božské osoby; pro mne to byli prostě tři bohové na nebi, tak, jako jsem vyznával tři bohy na zemi: pana notáře, svého tatínka a pana okresního starostu, kterézto tři jsem si vyvolil mezi všemi pro jejich tělesnou velikost. Mně vrtalo hlavou něco jiného: co vlastně dělá a jaký úřad má svatý Duch. Úřad Boha Otce mně byl jasný; stvořit svět je přece jen viditelná práce. Bůh Syn byl aspoň člověkem, ba dokonce byl i dítětem, a v biblické dějepřevě jsem mohl omalovat jeho šaty nejkrásnější červenou a modrou barvou. Jen s Duchem svatým jsem si nevěděl rady; jeho tvář mi byla neznámá a jeho funkce jaksi nedefinovatelná; zdál se mi nějak odstrčený a zaměstnaný jenom interně, bez vymezeného a praktického okruhu působnosti. Mám za to, že tuto potíž s Duchem svatým prodělal každý.

Od té doby jsem nepokročil mnoho ve znalosti věcí božských; ale zato jsem byl nucen obírat se víc věcmi lidskými, a je to opět otázka ducha, která mi vrtává hlavou. Vždyt i my lidé dovedeme tuze dobře ocenit práci ve hmotě a všechno ovládnání hmoty; dovedeme milovat nebo nenávidět lidské vůdce, spasitele a tvůrce církví; ale náš poměr k pouhému duchu, který nedělá to ani to, je nejistý a rozpačitý. I lidský duch

patří do naší víry v člověka, ale nemá v ní vymezené oblasti; inteligenci čili vzdělání považujeme za jakousi ctnost a okrasu, ale ne za dostatečný cíl a smysl života. Ještě nedávno se na anketě pedagogů mluvilo s nelibostí o vzdělání nepraktickém, které prý špatně ustrojí člověka pro užitečný život. Ano, duch, který neslouží přímo praktickým potřebám, se nám zdá něčím neužitečným a neukázněným; vážíme si ho, ale nevíme si s ním rady. Podobně jako Duch svatý, nevládne nikde, ale posvěcuje vše. Nedá se měřit pracovním výkonem; jeho úřad je všude.

(KALENDÁŘ, SVATODUŠNÍ)

[Teologické definice nejsou vždycky špatné. Třeba ta o Trojici se docela povedla – jak se Čapkoví jeví dle jeho dětské katolické zkušenosti. Jenom je třeba brát je všechny jakožto definice lidské, jakožto symboly a metafory.](#)

Toto vymírající slovo nechalo své mocné stopy ve dvou slovech, která budou aktuální i v časech sebenevřečnějších. Vždy budou lidé *nebozí*, to jest patrně zbavení Boha, dalecí od Boha, a zase lidé *bohatí*, kteří mají podle všeho – aspoň etymologicky – k Bohu jaksi blízko. A tu je zajímavé pomyslet si, jak málo asketičtí byli ti slovanští předkové, kteří do těch dvou slov vložili myšlenku na Boha, jenž je dalek člověka nešťastného a přichází s pozemskými statky k člověku šťastnému; byli tak málo asketičtí jako staří Latinci s jejich zatracenou příbuzností „divus“ a „dives“. Ovšem v té poetické době, kdy se vyráběla slova, „bohatý“ člověk nebyl někdo, kdo mnoho vydělává a utrácí, nýbrž někdo, kdo mnoho užívá; kdo mnoho, velmi mnoho jí, má mnoho, velmi mnoho žen a dětí a sedě slavně ve stanu kraluje stádem převelikým. Nikoliv majetek, ale božské a slavné užívání věcí vložili naši veselí předkové do posvátného slova „bohatý“; a kdybychom si jednou umínili zas pořádně zeslovanštět, museli bychom si snad říci: Dejte nám pokoj s proletářstvím, což dokázaně není slovo slovanské; mějte nás rádi s takovými nevěreckými pojmy, neboť tuhle máme slovanský a nábožný program: odstranit *nebohost*, jež znamená opuštění od Boha, nedostatek Boha, bezbožný omyl ve slovanské obci; a zavést pravé, zbožné, věřící *bohatství*, bohatství bohumilé, bohatství nejrůznějšího druhu: hojnost a veselí, bohatství

smyslů a myšlenek, slavné králování zde na zemi i tadyhle v říši ducha, božské bohatství všech, Boha pro všechny; neboť tolik je Boha na zemi, kolik je na ní hojného, bohatého štěstí. A především protestujeme proti tomu, abyste napořád z úsilí o hmotné zlepšení světa i lidí dělali názor chmurný, zasmušilý a bezbožný; rcete raději, že tím usilujete o Boha, o toho štědrého a prastarého boha, který až do našich hmotářských dob se udržel etymologicky zaklet do všeho bohatství světa.

(KRITIKA SLOV, BŮH)

A jak naznačuje etymologická souvislost latinských slov „divus“ (božský) a „dives“ (bohatý): I samo slovo „Bůh“ je také metaforou a symbolem.

Aspoň jedinkrát do roka nebudiž opomenuto zapálit v novinách sloupeček milému Pánubohu.

A tedy sláva na výsostech Bohu. Ačkoli je všude, je na výsostech přece jen víc sám a víc doma. Přesvědčte se o tom: vystupte někdy na výsosti, a potkáte ho. Na výsostech krásy, na výsostech lásky, na výsostech poznání a já nevím na kterých ještě. A když na ně vystoupíte, pocítíte rozkoš a hrůzu, nevýslovnou radost a strašné mrazení, a to je on sám. Ale kdo nikdy nevystoupil na výsosti, nepotkal ho a nic neví o něm ani o jeho slávě. Neboť není pravé slávy kromě slávy Boží. On sám pak voní mateřídouškou a ve vlasech má hvězdy, ptáky na ramenou, na klíně cvrčka a pod jeho nohama plynou řeky a potůčky. Sláva na výsostech Bohu.

A na zemi pokoj lidem dobré vůle. Neboť nic není sladšího než pokoj; a proto dejte nám pokoj, vy všichni, kteří si myslíte, že jste vyvoleni spravovati a napravovati svět. Pokoj lidem na zemi; sláva patří Pánubohu a pokoj člověku; úžas a trnutí je na výsostech, ale na zemi budiž pokoj. Buď pokojné srdce člověka, který obrací svou tvář k zemi; a má-li nás co děsiti, ať jsou to strašné výsosti se svou slávou. Ať nás zasáhne bič nekonečnosti a boží bázně; ať hyneme úzkostí a rozkoší, potkávající Pána na výsostech, ale zemi a lidem budiž pokoj. Pokoj, toť velikost malých věcí a hlubokost věcí všedních; pokojná věc je posvěcená, a pokojný člověk je dobrý, a pokojné